

kronikk

Førsteamanuensis i historie **ARNFINN MOLAND**, direktør ved Norges Hjemmefrontmuseum, tar til motmæle mot tidligere kronikører Jan Henrik Jebsen og Torgrim Rolfsen som henholdsvis mener at historikernes omtale av den tyske okkupasjon av Norge og Nasjonal Samlings rolle under okkupasjonen rammes av «historieforfalskning» og «historiefortielse».

Okkupasjon, faghistorie og samfunnsmoral

Kronikk-plass i en avis er ofte forbeholdt fagfolk innenfor sitt emneområde, for eksempel historie. Men historiske begivenheter og/eller personer skal selvsagt også kunne kommenteres av legfolk. Dersom intensjonen derimot er såpass olympisk at kronikken pretenderer å gi en *generell beskrivelse av norsk historieskriving innenfor et helt felt eller en epoke*, må man kunne forvente en annen bakgrunn enn «finansmann» eller «selvstendig næringsdrivende», slik vi har sett i to kronikker i Aftenposten i det siste.

Den første kronikken kom 23. januar 2001, skrevet av finansmannen Jan Henrik Jebsen, «som arbeider i Genève og har sterk interesse for norsk historie». Han fikk raskt tilsvar av historikerne Anders Jølstad (30.1.) og Kjetil Skogrand (1.2.). Den andre sto på trykk 16. mars, skrevet av Torgrim Rolfsen, «selvstendig næringsdrivende etter et lengre opphold i Tyskland og Frankrike».

Finansmann Jebsen gikk «til kamp mot historieforskning», intet mindre, og han hadde ingen problemer med å bruke betegnelser som «Arbeiderpartiets lakeier, historikere og journalister», som de skyldige i den bevisste historieforskningen som angivelig skal ha funnet sted.

For å sitere Skogrand ble «historikernes manglende fordømmelse av London-regjeringens opptreden overfor Fleischer sett i sammenheng med en påstått konspirasjon for å fortie statlige overgrep og misforhold frem til i dag». Både Jølstad og Skogrand er gode talsmenn for sin yrkesgruppe og forklarte rolig og ryddig hvor galt det bærer av sted med en slik tilnærming til et helt fagfelt.

Selvstendig næringsdrivende Rolfsen går på sin side «til kamp mot historiefortielse». Han har lest boken *Vi ville et land som var frelst og fritt* (Historisk forlag 2001) av Finn Thrana, sjef for Regjeringssekretariatet i Quislings regjering. Rolfsen vel-

ne to bøker om føreren har gått dypt inn i Quislings egen begrunnelse og innerste motiver for sin gjerning (*En fører blir til og En fører for fall*. Aschehoug 1991 og 1992).

Norske og tyske aktører, og ikke minst partiet som sådant, er beskrevet i biografier, fagbøker og forskningsrapporter, både av aktørene selv og av historikere, i tillegg til tallrike hovedoppgaver i historie. Norges Hjemmefrontmuseum ga så sent som i fjor stipend til tre hovedoppgaver som omhandlet NS og rettsoppgjøret.

Fortielse? Nei da, men folk kan ikke pålegges å lese, hverken prosa eller faghistorie, hvis de da ikke er i en undervisningssituasjon, og det er heller ingen garanti for at folk liker det de leser. At det så selvsagt finnes områder der viktig forskningsinnsats gjenstår, er ubestridelig, men dette har liten relevans for den argumentasjon Rolfsen legger opp til.

Rolfsen viderefremidler Thrana og likesinnes kardinalargument, nemlig deres ovenfor nevnte selvbestaltede rolle som buffer mellom det okkuperte folk og de tyske okkuperanter. Det er vel ingen som så inderlig fordømmer Reich-

skommissar Josef Terboven og hele hans tyske kommissariat som nettopp de gamle NS-koryfæer. At han var en brysom konkurrent om Hitlers gunst og om makten i Norge, er forståelig, men det har vært vanskelig å kildebelegge alle

Formuleringen viser at han – til tross for «den aller største respekt for alle dem som ofret liv og helse» som vel da må tilhøre kategorien «politiske krigere» – har kjøpt Thranas argumentasjon med hud og hår. Dermed plasserer han seg midt i den ovenfor beskrevne tradisjon innenfor det revansjistiske miljø blant gamle NS-koryfæer.

Glemt er førerstaten kontra demokratiet, glemt er nazismen som forbrytersk ideologi. Kampen mot okkuperanten og nazismen reduseres til en «politisk» krig, og demokratiets seier i 1945 brukes kun til å fortie historien. Har han en lignende forståelse av de alliertes seier over Hitler-Tyskland, er dette mildt sagt forstemmende.

Det er i det hele tatt bemerkelsesverdig hvor ofte ordet «seierherrer» i denne sammenhengen blir gitt en *odiøs* betydning når vi tross alt vet det dreier seg om demokratiets seier over diktaturet.

Her er vi over på den andre dimensjonen som følge av denne kronikken, nemlig samfunnets rettsoppfatning, kombinert med den vanlige borgers samfunnsmoral, som favner videre enn faghistorien, samtidig som den påvirker faget. Det Rolfsen ikke ser ut til å ha skjönt – på lik linje med Thrana og hans likesinnede – er at rettsoppfatningen og den moralske holdningen til det som er selve hovedsaken, nemlig å stille seg til disposisjon for en okkupasjonsmakt, ikke har endret seg i de over 60 årene som er gått.

At de som falt inn under begrepet «lands-

«Glemt er førerstaten kontra demokratiet, glemt er nazismen som forbrytersk ideologi. Kampen mot okkuperanten og nazismen reduseres til en «politisk» krig»

ger den forunderlige innfallsvinkel å hevde at fordi innholdet i denne boken er nytt for ham, må det nødvendigvis ha vært fortløst. Dette til tross for at han siterer professor i historie Ole Kr. Grimnes, som helt korrekt har uttalt at det som kjennetegner boken er at den ikke inneholder noe nytt, men at «innholdet i boken er kjent stoff».

Thranas bok går nemlig inn i en velkjent tradisjon som er like gammel som etterkrigs-tiden. Hans hovedformål er å rettferdiggjøre Nasjonal Samling og dets medlemmers handlinger under okkupasjonen, inkludert føreren Vidkun Quisling. Langt fra å være fortiet har denne forsvarstalen vedvart i over 60 år. Argumentasjonen er hørt og lest av faghistorikere, jurister, folkerettskspertene og spesielt interesserte ned til den minste detalj, og den er videreformidlet i bøker, artikler og i rettsreferater.

Holdningen innenfor de ulike fagfelter er temmelig sammenfallende. De ulike påstander som i mer enn to generasjoner er fremsatt av tidligere NS-medlemmer og NS-sympatisører, og som nå på nytt er oppsummert av Finn Thranas, har i svært liten grad endret forskningsstatus og vår forståelse av disse fem årene i norsk historie på nettopp kardinalområdene for NS.

Den såkalte Elverumsfullmakten, kapitulasjonsavtalen, spørsmålet om krigstilstanden mellom Norge og Tyskland, motstandskampens legitimitet, London-regjeringens lovgivning, grunnlaget for rettsoppgjøret, selve rettsoppgjøret og ikke minst partiets såkalte bufferolle mellom okkupanten og de okkuperte, som jeg kommer tilbake til. Påstandene er blitt hørt, debattert og stort sett unisont tilbakevist, på grunnlag av vanlig faghistorisk kildekritikk og juridisk argumentasjon.

En tålmodig nestor innenfor denne form for folkeopplysning i hele perioden har vært professor i historie Magne Skodvin. De øvrige tunge navn innenfor faget har bidratt hver på sine felter. Enkelte punkter i denne debatten finnes også i min bok *Over grensen?* (Orion forlag, 1999).

Det er to dimensjoner ved Rolfsens kronikk som bør tas opp. Før det første har vi den faghistoriske behandling av disse NS-relaterte temaene.

Partiets sosialpolitiske visjoner er beskrevet av Øystein Sørensen i boken *Solkors og solidaritet. Høyreautoritær samfunnsutvikling i Norge ca. 1930-1945* (Cappelen, 1991). Han har også skrevet *Hitler eller Quisling? Ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-1945* (Cappelen 1989).

Vidkun Quisling er grundig beskrevet av Oddvar Høidal (*Vidkun Quisling. En studie i landssvik*, Universitetsforlaget, 1988), og av Hans Fr. Dahl, som i si-

de gode gjerninger NS nådde til nensikt å gjøre mot den norske befolkning, og som nettopp Terboven angivelig spolerde.

Det hører også med til historien at mellom 97 og 100 % av den samme befolkning holdt NS i dette storslåtte prosjekt, er det jo et faktum at nettopp Hitler-Tyskland var grunnlaget for at dette lille partiet med Quisling i spissen klarte å komme til makten. Uttrykket «Nasjonal Samling på tyske bajonetter» er ingen klisjé, men en realitet.

Bufferollen er altså forfektet og terpet på til det kjedsommelige, noe som virker ukjent for Rolfsen. Han er også innom rettsoppgjøret, og igjen støtter han uten forbehold de kjente NS-standpunkter. Man må gjerne «åpne seg for nyere norsk historie», slik Rolfsen nærmest karismatisk formulerer seg om dette 57 år gamle partsinnlegget.

Men det kan være nyttig å sammenholde Thranas bok med klassikeren *Det vanskelige oppgjøret. Rettsoppgjøret etter okkupasjonen* (Tanum-Norli, 1979) av Johs. Andenæs, relansert i 1998 med et nyskrevet etterord av Øystein Sørensen, som karakteriserer boken som en «nøktern, balansert og skarpsindig framstilling av det norske rettsoppgjøret etter andre verdenskrig». Jeg vil tro at de fleste mener Sørensen har sine ord i behold.

Selve inngressen til Rolfsens kronikk er oppsiktsvekkende i sin form og sitt innhold: «De gamle politiske krigere har intet å lære av denne boken. De holder på sin rett til å være seierherre og til å tie og fortie».

«Rettsoppfatningen og den moralske holdningen til det som er selve hovedsaken, nemlig å stille seg til disposisjon for en okkupasjonsmakt, har ikke endret seg»

svik», i ettertid vil rasjonalisere og selv mene, at de gjorde dette med en god hensikt eller for landets beste, er forståelig og menneskelig, men juridisk lite relevant. Handlingen blir i dag som den gang vurdert som uakseptabel, moralsk så vel som juridisk. Noe annet ville være utenkelig for en selvstendig nasjon.

Til sammenligning finnes det fenomener og handlinger som er av en slik karakter at holdningene endrer seg i takt med utviklingen i samfunnet. Eksempler er synet på ekteskap kontra samboerskap, skilsmisse, barn utenfor ekteskap, homofili, bare for å nevne noen. Her kommer både moral og jus inn i bildet.

Ser man på homofili, er det et faktum at homoseksuelle handlinger mellom menn var straffbare i Norge frem til 1972. Ni år senere, i 1981 innførte Norge som det første land i verden straffebestemmelser mot nedsettende omtale eller diskriminering av homofile som enkeltpersoner eller gruppe. 30. april i 1993 fikk vi Lov om registrert partnerskap, partnerskapsloven, som gir anledning for to homofile personer av samme kjønn til å la sitt partnerskap registrere.

Vi ser altså at handlinger som i 1945 var straffbare, i dag er satt inn i en lovbeskyttet sammenheng. Kjennetegnet for slike endringer er utvikling av en kollektiv forståelse og toleranse til et fenomen, basert på at vi som nasjon og enkeltpersoner innser at våre holdninger til nettopp dette fenomenet var preget av tradisjoner, fordommer, religion, manglen de folkeopplysning, kort sagt faktorer som ikke har basis i realiteter som kan kalles konstante.

Bortsett fra at dødsstraff i Norge er avskaffet, er ellers handlingen «å gå fienden til hånd» – av årsaker som de fleste finner ganske naturlige og riktige – ikke av en slik karakter at man kan vente seg en tilsvarende endring over tid. Den har derimot karakter av nettopp å være en konstant samfunns moralsk størrelse. Dette bør de gamle krigere i det forudoms NS-miljø forsone seg med.

De såkalte «seierherre», og vi som i de etterfølgende generasjoner har hatt glede av denne seieren, skal med god grunn være glade for at et slikt innebygd reaksjonsmønster finnes. Det vil sikre at det store flertall også i en eventuell kommende krisesituasjon med stor sannsynlighet vil handle i demokratiets og dermed vår nasjons interesse.

Straffet etter krigen. Vidkun Quisling inspiserer politikompaniet i Den norske legion på Slottsplassen. Gjorde de seg skyldig i landssvik eller var de i tjeneste «for landets beste»? Vår kronikør er ikke i tvil – landssvik forblir uakseptabelt både moralsk og juridisk, også i våre dager.

FOTO: INGVALD MØLLERSTAD